

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 35.078.18

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.30.20>

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПІД ЧАС РУХУ СЛУЖБОВОГО АВТОМОБІЛЯ ЯК СПОСІБ ПРИПИНЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗЛОЧИНІВ

Бурангулов А.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної
та спеціальної фізичної підготовки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Залєвська І.І.,

кандидат політичних наук,
викладач кафедри тактико-спеціальної
та спеціальної фізичної підготовки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Коломієць Ю.М.,

виконуючий обов'язки завідувача
кафедри тактико-спеціальної
та спеціальної фізичної підготовки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

У статті звернуто увагу на проблемні аспекти дій правоохоронців при застосуванні ними вогнепальної зброї під час руху службового автомобіля. На основі аналізу наукових праць з піднятої проблеми визначено предмет дослідження.

Обґрунтовано правові підстави застосування зброї, які характеризуються такими ознаками, як винятковість, об'єктивність та комплексність (поєднання небезпечного посягання та оперативної обстановки з неможливістю припинення злочину іншими способами).

Розкрито тактику застосування поліцейськими вогнепальної зброї з спецавтомобіля як способу припинення транспортних злочинів. Перевагою правоохоронців при застосуванні зброї з салону рухомого спецавтомобіля є: 1) використання захисних властивостей кузова спецтранспорту та як укриття на місці події; 2) конструктивна взаємодія правоохоронців в обмеженому просторі салону. Перешкодами для ведення

поліцейськими вогню з автомобіля є: 1) елементи конструкції кузова автомобіля; 2) непередбачуваність траєкторії руху пошкодженого транспорту злочинців; 3) недостатня оглядовість місцевості з місця стрільця; 4) обмеженість часу для прийняття рішення щодо стрільби, складність прицілювання, скутість правоохоронця у рухах; 5) неможливість визначити появу людей в напрямку ведення вогню.

Охарактеризовано організацію активної оборони та забезпечення індивідуального захисту правоохоронців (використанням бронежилетів; безпечне розміщення у салоні, оперативна евакуація з пошкодженого спецтранспорту, прикриття вогнем та/або маневрами з автомобіля супроводу).

Розкрито небезпеки для пошкодженого транспорту злочинців (миттєве падінням тиску в ураженій шині; занесення задньої частини автомобіля в бік пошкодженого колеса; обертанням автомобіля навколо вертикальної осі без перекидання чи з перекиданням (при наявності перешкоди на дорозі), а також навколо горизонтальної осі (перекидання через капот при простріленому передньому колесі, що сіло на його обід).

Акцентовану увагу на необхідності при застосуванні поліцейським вогнепальної зброї по колесам рухомого автомобіля своєчасного та максимально повного врахування низки факторів для забезпечення публічної безпеки в цілому.

Ключові слова: транспортна злочинність, правоохоронна діяльність, поліцейські, тактика дій, транспортні засоби, припинення злочинів, застосування вогнепальної зброї, особиста безпека працівника поліції.

LEGAL GROUNDS AND TACTICS FOR THE USE OF FIREARMS BY THE POLICE OFFICERS WHILE DRIVING AN OFFICIAL VEHICLE AS A WAY OF STOPPING TRANSPORT CRIMES

Burangulov A.V.,

Candidate of Legal Sciences,
Associate professor of the Department
of Tactical-special and Special Physical
Training (Odesa State University
of Internal Affairs, Odesa, Ukraine)

Zalevska I.I.,

Candidate of political Sciences,
Teacher of the Department of Tactical
special and Special Physical Training
(Odesa State University of Internal Affairs,
Odesa, Ukraine)

Kolomiets Yu.M.,

Acting head of the department of Tactical
special and Special Physical Training,
(Odesa State University of Internal Affairs,
Odesa, Ukraine)

The article draws attention to the problematic aspects of the actions of law enforcement officers when they use firearms while driving an official vehicle. Based on the analysis of scientific works on the raised problem, the subject of the research is determined.

The legal grounds for the use of weapons are substantiated (characterized by such features as exclusivity, objectivity and complexity (a combination of a dangerous encroachment and an operational situation with the impossibility of stopping the crime by other means)).

The tactics of using firearms by police officers from a special vehicle as a way to stop traffic crimes have been revealed. The advantage of law enforcement officers when using weapons from the interior of a moving special vehicle is: 1) use the protective properties of the body of the special vehicle and as shelter at the scene; 2) constructive interaction of law enforcement officers in the limited space of the salon. Obstacles for police officers firing from a vehicle are: 1) structural elements of the car body; 2) unpredictability of the trajectory of the damaged transport of criminals; 3) insufficient visibility of the area from the shooter's place; 4) limited time to make a decision about shooting, difficulty of aiming, stiffness of the law enforcement officer's movements; 5) inability to determine the appearance of people in the direction of the fire.

The organization of active defence and provision of individual protection of law enforcement officers is characterized (using bulletproof vests; safe placement in the cabin, prompt evacuation from damaged special vehicle, cover by fire and/or manoeuvres from the escort vehicle).

The dangers for the damaged transport of criminals have been revealed (instantaneous drop in pressure in the affected tyre; bringing the rear part of the car towards the damaged wheel; rotation of the car around the vertical axis without overturning or with overturning (if there is an obstacle on the road), as well as around the horizontal axis (overturning through the hood with a shot front wheel that landed on its rim).

Focused attention on the need for timely and maximally complete consideration of a number of factors to ensure public safety in general when police officers use firearms on the wheels of a moving vehicle.

Key words: traffic crime, law enforcement activity, police officers, action tactics, vehicles, crime prevention, use of firearms, personal safety of a police officer.

Актуальність проблеми. В окремих екстремальних ситуаціях працівникам Національної поліції України (далі – НПУ) під час охорони громадського порядку (далі – ОГП) на вулично-дорожній мережі доводиться припиняти рух транспортних засобів правопорушників, які намагаються залишити місце злочину/ДТП та/або не виконали законну вимогу поліцейського про зупинку, що передбачено нормами Закону України «Про Національну поліцію» (далі – ЗУ) [1]. Разом з тим досить часто під час несення поліцейськими служби з ОГП при затриманні ними правопорушників на транспорті, за твердженням С. Бортника, такі ситуації викликають деякі утруднення в частині ефективного здійснення фахових дій при забезпеченні публічної безпеки [2, с. 19–24]. Працівник поліції стверджує, що тактичні дії правоохоронців у цій ситуації вченими та поліцейськими-практиками розроблені ще недостатньо, відповідні тренінги в системі фахової, первинної професійної чи службової підготовки в органах та підрозділах НПУ в умовах наближених до реальних практично не проводяться у зв'язку із певними проблемами матеріально-технічного забезпечення та належної підготовки педагогічних кадрів (відсутність паливно-мастильних матеріалів, спеціальних полігонів та тренажерів, фахово підготовлених інструкторів, навчальних транспортних засобів, розроблених рекомендацій тощо).

У той же час ЗУ «Про Національну поліцію» (стаття 23) визначає, що поліцейські не тільки здійснюють превентивну та профілактичну діяльність, а й вживають заходів з метою виявлення та припинення кримінальних, адміністративних правопорушень; вживають заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і порушень публічної безпеки, що виникли внаслідок їх учинення [1]. Зокрема, у контексті піднятої проблеми варто зазначити, що правоохоронці регулюють дорожній рух, здійснюють контроль за дотриманням учасниками Правил дорожнього руху, правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі в цілому [1].

Стан вивчення проблеми. Дослідженням проблемних аспектів несення служби працівниками поліції, зокрема, питань щодо застосування вогнепальної зброї займалась низка вітчизняних вчених. Так, О. А. Фроловим досліджувались проблеми правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів НПУ [3]. Чимало праць вітчизняних та зарубіжних вчених (Ю. В. Баулін, Ю. П. Битяк, І. І. Веремєєнко, С. Т. Гончарук, В. Я. Горбачевський, Р. С. Павловський, А. Г. Сачаво, В. К. Шкарупа та ін.) присвячені розкриттю загальних проблем щодо сутності та практичного використання адміністративного примусу в діяльності працівників НПУ під час ОГП та в боротьбі із злочинністю, його (примусу – *уточнено*) співвідношення з інститутом виконання професійного обов'язку [4].

У працях О. І. Каплунова та Л. Г. Чистоклетова акцент робиться на питаннях правових основ та тактики застосування тільки вогнепальної зброї міліцією. Основна увага у працях фахівців з питань самозахисту без зброї (В. В. Крутов, В. І. Пліско, Н. О. Середа та ін.) приділена методиці проведення практичних занять та виконанню правоохоронцями окремих прийомів/тактичних дій, в той час правовий аналіз тактики дій поліцейських взагалі відсутній [5].

Окремі спроби щодо уточнення термінологічного апарату з питання застосування поліцейських заходів примусу працівниками НПУ в контексті чинного законодавства в сучасних умовах здійснювали Т. С. Вайда, А. В. Жбанчик, О. Г. Комісаров, О. І. Кузнецов, Т. П. Мінка, В. І. Осадчий, Д.Ю. Сіротченков, В. П. Тимофеев, О. І. Ульянов та ін. [6, с. 24–28; 7, с. 34–36; 8, с. 154–160; 9, с. 76–82].

За результатами проведеного аналізу наукових праць вітчизняних вчених можемо зробити висновок, що в цілому ґрунтовних досліджень щодо вирішення практичних аспектів проблеми ефективного застосування сили в умовах припинення поліцейськими правопорушень/злочинів з рухомого службового транспорту, зокрема, тактики застосування вогнепальної зброї під час переслідування автомобіля правопорушників як складного комплексного чинника, не проводилось. Досвід окремих працівників територіальних підрозділів НПУ щодо застосування ними зброї з рухомого транспорту носить локальний (індивідуальний) характер, котрий, безумовно, доцільно вивчати та поширювати.

Метою роботи є: 1) розгляд правових підстав та проблемних аспектів застосування поліцейськими вогнепальної зброї під час припинення правопорушень/злочинів на транспорті; 2) розробка рекомендацій працівникам НПУ щодо відпрацювання можливих варіантів їх тактичних/технічних дій при зупинці рухомого автомобіля зі злочинцями застосуванням зброї; 3) опис можливих наслідків для пошкодженого транспортного засобу правопорушників при застосуванні зброї по його колесах під час руху.

Результати дослідження. Дослідження підстав та порядку застосування працівниками поліції заходів примусу пов'язано із законодавчим визначенням обсягу і меж їх правового впливу на суб'єктів правопорушення, а відтак дотриманням законності та забезпеченням прав й свобод громадян. Термін «*підстави застосування сили*» об'єднує різноманітні чинники об'єктивної дійсності (діяння, процеси, події, явища), за наявності та достатності яких працівник НПУ має право застосовувати поліцейські заходи примусу. Аналіз *підстав застосування сили* дозволяє охарактеризувати їх такими загальними ознаками, як винятковість, об'єктивність та комплексність (Ю. В. Баулін): 1) *винятковість* визначається тим, що певні події або вчинки особи виходять за межі нормального стану та загрожують заподіянням або фактично вже заподіюють шкоду правоохоронюваним інтересам (В. М. Козак); 2) *об'єктивність* розуміється як дійсне існування події

(правопорушення, злочину) в часі та просторі; застосування сили визнається правомірним, якщо воно здійснено протягом часу існування його підстав; 3) *комплексність* означає, що будь-яка з наведених у законодавстві підстав становить сукупність двох неодноточних елементів, які тільки у своїй нерозривній єдності обумовлюють необхідність застосування сили [3, с. 8–9]. Перший складовий елемент необхідності застосування сили – небезпечне посягання (діяння, процес, подія об'єктивної дійсності), яке загрожує шкодою або таке, що вже завдає шкоди правоохоронюваним інтересам (правова підстава). Найменування «правова» обумовлюється тим, що вказані явища, події і вчинки за загальним правилом прямо передбачені та охарактеризовані в гіпотезах норм права як одні з підстав обставин, що розглядаються (термінологія та аргументація за Ю. В. Бауліним). На рівні законів України правові підстави застосування сили (зокрема, вогнепальної зброї) працівниками органів та підрозділів НПУ закріплені в трьох основних нормативних актах – це Закони України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 43–46) [1], «Про попереднє ув'язнення» (ч.ч. 4, 10 ст. 18) [10], а також Кримінально-виконавчий кодекс України (ст. 106) [11]. Інші закони, що надають право поліцейським застосування сили, є такими, що містять бланкетні норми, які для з'ясування правових підстав застосування примусу відсилають до вищезазначених трьох нормативних актів.

Другий складовий елемент застосування сили – це обстановка, що свідчить про неможливість усунення (відвернення, недопущення або припинення) вказаного злочинного посягання іншими способами і вказує на необхідність та виправданість застосування сили (фактична підстава). Цей складовий елемент комплексної підстави застосування заходів примусу є фактичною підставою, яка визначається конкретною обстановкою, що складається під час усунення зазначеної небезпеки. «Обстановка» (стосовно випадків застосування поліцейськими сили) – це становище на місці застосування сили з урахуванням: а) об'єктивних чинників (характеру місцевості, взаємного розташування на ній протиборчих сторін, кліматичних умов, часу доби тощо); б) особистих можливостей працівника НПУ (статі, віку, фізичних сил, якості професійних навичок, наявності засобів усунення небезпеки тощо); в) динамічного співвідношення сил і засобів поліцейського з джерелом небезпеки (кількістю правопорушників, їх озброєнням, фізичною силою) [3, с. 8–9].

Врахування правоохоронцями вищезазначених теоретичних положень права та вимог чинного законодавства займає важливе місце у прийнятті рішення щодо застосування поліцейськими вогнепальної зброї у екстремальних ситуаціях при припиненні злочинів на транспорті, зокрема, під час переслідуванням злочинців на службовому транспорті.

Розглянемо порядок та прийоми ведення поліцейськими стрільби з службового автомобіля як елемента тактики протидії/затримання злочинців, а також визначимо необхідні умови для забезпечення безпеки правоохоронців.

1. *Особливості ведення поліцейськими вогню з рухомого автомобіля за забезпечення особистої безпеки правоохоронців.* У практичній діяльності підрозділів НПУ, зокрема, підрозділів патрульної поліції досить часто при організації практичних занять з тактико-спеціальної підготовки з особовим складом недостатньо уваги приділяється спеціальній вогневій підготовці правоохоронців, зокрема, такому її аспекту, як тактика ведення вогню при перебуванні поліцейських у рухомому автомобілі, а також забезпеченні їх безпеки від ураження злочинцями. Прикладами таких ситуацій можуть бути: 1) спровокований злочинцями раптовий початок спеціальної поліцейської операції (впровадження планів оперативних дій «Грім», «Перехват»); 2) здійснення нападу правопорушників на наряд патрульної поліції при під'їзді до місця події (блок-поста, дорожньої станції поліції); 3) наближення до влаштованої злочинцями засідки

на правоохоронців (на автоколонну, яку супроводжують поліцейські автомобілі тощо) в районі ведення ЗСУ бойових дій; 4) при непередбачуваних вимушених зупинках службового транспорту; 5) під час витягування агресивно налаштованими особами поліцейських з автомобіля в умовах масових безпорядків із застосуванням правопорушниками сили тощо.

Враховуючи специфіку роботи правоохоронців такий напад злочинців має за мету пряме знешкодження/вбивство поліцейських (знищення всіх працівників слідчо-оперативної групи, наряду автопатруля тощо), при цьому правоохоронці є досить зручною (відкритою) мішенню для ураження.

Стрільба зсередини автомобіля суттєво відрізняється від службово-бойових дій правоохоронців без транспортного засобу (ведення вогню на відкритій місцевості). Тому при застосуванні працівниками поліції вогнепальної зброї на ураження їм варто враховувати ряд факторів, а також слабкі і сильні сторони внаслідок перебування поліцейських в автомобілі.

Головна перевага правоохоронця при його розміщенні в автомобілі – використання захисних властивостей кузова транспортного засобу, в тому числі у правоохоронців є можливість використати транспортний засіб як прикриття (потенційне укриття особового складу за кузовом автомобіля).

Основна проблема для стрільби, з котрою зіштовхується поліцейський-стрілець при перебуванні всередині транспортного засобу, – це розміщене під кутом лобове скло. При веденні стрільби крізь нього варто враховувати те, що траєкторія польоту куль перших пострілів буде спрямована у більшості випадків вище цілі. У залежності від калібру та потужності боеприпасів це відхилення траєкторії польоту кулі, об'єктивні погрішності влучень досить сильно відрізнятимуться. При стрільбі через лобове скло стрільцю варто вести вогонь через пробитий попередніми пострілами отвір (збільшується точність і знижується похибка влучень), за можливості – вибити скло назовні, якщо дозволяє обстановка на місці події.

Розглянемо ключові аспекти забезпечення особистої безпеки поліцейських при веденні ними стрільби з автомобіля і порядок дій членів групи поліцейського наряду (СОГ). У першу чергу при нападі старший наряду автопатруля повинен подати команду іншим працівникам поліції (водієві та пасажиром) лягти на підлогу (сидіння) і діяти відповідно до заздалегідь відпрацьованого (обумовленого) плану. Варто пам'ятати, що часу та можливості довго пояснювати у старшого наряду немає, всі правоохоронці повинні чітко знати і виконувати свої дії. Також, заздалегідь, при тренуваннях варто визначити особу-члена наряду (групи), яка триматиме зв'язок з черговою частиною територіального органу/підрозділу ГУНП (інформуватиме про напад на службовий автомобіль поліції, застосування зброї тощо).

Водій-правоохоронець за рахунок оперативного збільшення швидкості та застосування маневрування транспорту повинен вжити всі дії, щоб вивести поліцейську групу з-під вогню злочинців; він завжди діє під суворим контролем старшого наряду, чітко виконуючи його команди. У випадку правильних маневрів є ймовірність залишення працівниками поліції місця події без відкриття ними стрільби у відповідь.

Розпочинаючи застосування зброї, поліцейські повинні пам'ятати про *заходи особистої безпеки* (правоохоронці можуть загинути або бути пораненими внаслідок хаотичної стрільби своїх товаришів). Тому кожен з правоохоронців під час ведення вогню має відповідати за свій сектор ураження противника, веде в ньому спостереження, при цьому коригує власні дії з іншими поліцейськими голосом, а з машиною супроводу – радіостанцією. З точки зору особистої безпеки правоохоронцям доцільно брати до уваги те, що деякі частини кузова автомашини легко прострілюються (двері,

багажник, лобове скло тощо), а також змінюють траєкторію польоту куль. При нападі на автомобіль поліцейським в салоні необхідно відстебнути ремені безпеки (їх діям/маневрам ніщо не повинно заважати).

Старшому групи доцільно завчасно (перед поїздкою) уточнити, де у правоохоронців розташовані запасні магазини (в навісці на поясному спорядженні, у кобурі, на бронежилеті чи в багажнику автомобіля). Якщо вони знаходяться не в навісці на тілі, то необхідно розмістити його (підсумок) у салоні транспортного засобу так, щоб мати швидкий доступ до нього у разі необхідності. Під час стрільби доцільно вести хоча б у загальному підрахунку облік витрачених боєприпасів та їх залишок [12].

Якщо автомобіль групи правоохоронців спеціально бронювався (наприклад, автомобілі інкасації, спецавтомобілі ДСО тощо), то при стрільбі їм доцільно враховувати розташування захисних броньованих листів у кузові транспортного засобу, використовувати їх як щити; двері автомобіля також відіграють функцію захисту правоохоронців.

При організації активної оборони і індивідуального захисту правоохоронцям необхідно: 1) використовувати спеціально приготовані для таких випадків броньовані накидки (бронежилети); 2) враховувати віддаленість від кузова автомобіля як позитивний фактор забезпечення безпеки для поліцейського, але варто пам'ятати про можливий рикошет куль; 3) під час нападу на службовий автомобіль використовувати всі можливості для проведення оперативної аварійної евакуації з пошкодженого транспортного засобу, автомобіль супроводу (за наявності) повинен прикривати вогнем та/або маневрами ці тактичні дії. Отже, застосування правоохоронцями тактично грамотних дій щодо ведення стрільби з автомобіля патрульного наряду може слугувати ефективним прийомом спеціальної тактики при затриманні злочинців та забезпечити безпеку поліцейського.

2. *Особливості ведення вогню по рухомому транспорті зі злочинцями.* Результативна стрільба по шинам рухомого автомобіля не завжди буває ефективною, оскільки при зовнішній простоті дій поліцейського процес ведення вогню по колесах транспортного засобу є достатньо складним для його реалізації в екстремальній (динамічній) ситуації і має свої технічні та тактичні особливості.

По-перше, працівникам поліції під час виконання службових обов'язків у разі виникнення необхідності вести стрільбу по колесах автомобіля злочинців варто враховувати, що цей процес є досить небезпечним для оточуючих громадян. Застосування вогнепальної зброї у відповідності до статті 46 ЗУ «Про Національну поліцію» є вимушеним заходом і застосовується в разі крайньої необхідності, коли іншими засобами (крім пошкодження транспортного засобу) зупинити злочинців за кермом і не допустити цим зайвих жертв неможливо [1]. В той же час окрема норма пп. 7 п. 4 цієї статті зазначеного вище ЗУ передбачає можливість застосування поліцейським зброї для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій-правопорушник своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського. Також можливе застосування зброї без попередження у відповідності до п. 6 цієї статті – у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей [1].

У вдало простреленій шині тиск падає практично миттєво, автомобіль при цьому (якщо він рухається зі швидкістю до 60 км/год) раптово починає зміщуватися у бік пошкодженого колеса, а на швидкостях понад 80 км/год сили інерції такий автомобіль можуть некеровано викинути на тротуар. Є велика ймовірність тощо, що пошкоджений транспортний засіб обов'язково занесе на трамвайну або тролейбусну зупинку

при скупченні на ній громадян-пішоходів (жінок, дітей, людей похилого віку) або викине на переповнений автобус. Тому, перш ніж вести вогонь по автомобілю правопорушників, поліцейському варто миттєво оцінити обстановку і прийняти доцільне рішення: стріляти або утриматися від стрільби, а якщо вести вогонь – то в яке з коліс.

При попаданні кулі *в ліве заднє колесо* на швидкості автомобіль правопорушників в більшості випадків розверне за годинниковою стрілкою і занесе багажником вліво, а при попаданні у *праву задню покришку* транспортний засіб, навпаки, потягне багажником вправо. При русі машини прямо і точного влучення в заднє колесо (куля відповідно до калібру та інших технічних властивостей зброї зробить в шині незначний отвір) повітря може вийти з неї (шини – *уточнено* нами) не одразу. Якщо водій вчасно зменшить швидкість, то він ще зможе утримати транспортний засіб на дорозі, активно працюючи кермом вправо-вліво, і уникнути занесення [2; 12].

У випадку, коли куля зрикошетила в шині і пішла боком (розвернулася у камері колеса і залишила після себе рваний отвір, при цьому пробила й протилежну стінку шини), то тиск в колесі падає миттєво. Гума порожньої камери відразу ж злипається і шина колеса «сідає» на його металевий обід. Якщо при цьому прострелена *ліва задня шина* і кермо вивернуте вліво, то автомобіль різко кине лівим бортом вліво на смугу зустрічного руху передньою частиною вперед (призведе до лобового зіткнення із зустрічним транспортним засобом). За відсутності такого транспорту пошкоджений автомобіль на значній швидкості винесе через смугу зустрічного руху в лівий кювет.

Якщо кермо поставити прямо або повернути вправо, машину різко розверне лівим бортом вперед за годинниковою стрілкою і транспортний засіб стане боком перпендикулярно осьовій лінії. На рівному покритті дороги автомобіль може зробити кілька обертів навколо вертикальної осі без перекидання. Якщо обід колеса зачепився за будь-яку перешкоду (камінець, що виступає з дорожнього покриття; за край вибоїни/ями чи іншу нерівність дорожнього полотна тощо), то транспортний засіб перекидається.

Так само відбувається, якщо автомобіль винесе на зустрічну смугу руху в тому місці, де дорога повертає вправо. На швидкості понад 80 км/год пошкоджений автомобіль може зробити кілька некерованих перекидань переважно в лівий бік з непередбачуваними наслідками [2; 12]. Тому у таких випадках поліцейський повинен завчасно (за наявності такої можливості в екстремальних умовах переслідування) провести огляд напрямків повороту дороги і оперативно вирішити, в яке колесо транспортного засобу правопорушника стріляти або відмовитися від ведення вогню взагалі.

При *прострєленому передньому колесі* автомобіль не просто «тягне», а раптово й інтенсивно кидає у бік прострєленого колеса. Автомобіль зміщується вбік настільки раптово, що водій не в змозі його утримати прямо.

Якщо прострєлене переднє ліве колесо *при прямому або повернутому вліво кермі*, то машину різко кине вліво і розверне проти годинникової стрілки. На рівному дорожньому покритті машину «закрутить» навколо вертикальної осі безперервно на кілька обертів або її обов'язково викине на декілька метрів вліво та винесе на смугу зустрічного руху [12].

Коли прострєлене переднє ліве колесо і *кермо повернуте вправо*, то машину не обертає проти годинникової стрілки, а найчастіше викидає передньою частиною на смугу зустрічного руху, перекидає через неї, і автомобіль з правопорушником виявляється у лівому кюветі. Якщо ж дорога повертає вправо, то прострєлене ліве колесо, що сіло на обід, чіпляється ним за нерівності дорожнього полотна, котре має на правому повороті природний нахил праворуч-вгору. Врізавшись ободом колеса у цей нахил дороги, автомобіль перевертається «свічкою» через капот [2].

Отже, на основі розглянутого вище дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) при попаданні кулі *в заднє колесо* автомобіль різко заносить в бік простреленої покривки; транспортний засіб заносить у бік пошкодженого колеса і розвертає у напрямку, протилежному повороту машини; 2) при потраплянні кулі *в переднє колесо* автомобіль різко розвертає в бік пошкодженої покривки; при попаданні *в переднє колесо* на швидкості машину різко занесе в бік простреленого колеса, особливо, якщо кермо повернуте у цей бік. Також пошкоджений транспортний засіб некеровано може перекинутися через прострелене колесо, якщо воно є протилежним напрямку повороту автомобіля (при попаданні в ліве переднє колесо, яке повернуто вправо, транспортний засіб найчастіше перевертається через прострелене колесо) [12].

Вищезазначене маневрування ушкодженого автомобіля у більшості випадків є ймовірнісним, оскільки неможливо заздалегідь передбачити в повному обсязі зміну рельєфу дороги, наявність на дорожньому полотні перешкод та інших чинників. Разом з тим, поліцейський при застосуванні вогнепальної зброї для стрільби по колесам рухомого автомобіля (як крайнього заходу) повинен своєчасно та в максимально повному обсязі врахувати вищезазначені фактори, взяти до уваги закономірності розвитку дорожньої ситуації для прогнозування мінімальних ризиків для громадян та забезпечення публічної безпеки в цілому.

Висновки. Провівши аналіз чинного законодавства та спеціальної літератури з проблемних питань теорії та практики застосування поліцейськими вогнепальної зброї, зокрема, з рухомого службового транспорту, можемо зробити наступні узагальнення.

1. Питання застосування працівниками поліції зброї є крайньої мірою в системі заходів примусу, використання котрої (зброї – *уточнено нами*) у службовій діяльності правоохоронцями часто спричинює активні дискусії в суспільстві не тільки щодо правомірності застосування, а й доцільності цього заходу примусу в системі владних повноважень НПУ.

2. Підстави застосування сили (зокрема, зброї) охарактеризуються такими *загальними ознаками*, як винятковість, об'єктивність та комплексність (передбачає небезпечне посягання та відповідну оперативну обстановку щодо неможливості припинення злочинного посягання іншими способами).

3. Застосування зброї поліцейськими під час руху службового автомобіля по колесам транспортного засобу злочинців є складними діями, які вимагають: 1) наполегливого тренування на спеціальних тренажерах та використання обладнаних полігонів територіальних органів та підрозділів НПУ; 2) миттєвої оцінки обстановки, прийняття рішення щодо ведення стрільби (утриматись від стрільби); 3) визначення сприятливої обстановки (місцевості) та місця на автомобілі для ураження (переднє чи заднє колесо).

4. Ведення вогню з службового автомобіля має як переваги, так і недоліки. Головною перевагою правоохоронця при застосуванні зброї з салону рухомого автомобіля є: 1) забезпечення особистої безпеки шляхом використання захисних властивостей кузова транспортного засобу, а також як укриття; 2) налагодження поліцейськими конструктивної взаємодії шляхом розподілу функцій між членами наряду (підтримання зв'язку з черговою частиною, ведення вогню за секторами, використання бронезахисту та додаткового боєкомплекту з салону/багажнику транспортного засобу).

Серед недоліків ведення вогню з автомобіля варто відзначити: 1) наявність конструктивних перешкод для стрільби (рама, лобове чи бокові вікна); 2) непередбачуваність подальшої траєкторії руху пошкодженого транспорту правопорушників; 3) погана оглядовість місцевості з місця поліцейських-стрільців, неможливість передбачити наявність/появу людей в напрямку стрільби; 4) скутість у рухах.

5. При організації активної оборони та забезпечення індивідуального захисту правоохоронцям необхідно: 1) використовувати спеціально приготовані броньовані накидки (бронежилети); 2) враховувати можливий рикошет куль від кузова автомобіля; 3) проведення оперативної евакуації з пошкодженого транспортного засобу, застосування автомобіля супроводу для прикриття вогнем та/або маневрами тактичні дії наряду поліції.

6. Ведення стрільби по колесах слід розглядувати як небезпечний фактор не тільки для громадян, які вимушено потрапили в зону стрільби, а й для злочинців. Основними параметрами небезпеки для ураженого транспорту є: 1) миттєве падіння тиску в ураженій задній шині, що призводить до раптового зміщення кузова транспорту у бік пошкодженого колеса; 2) автомобіль може зробити кілька обертів навколо вертикальної осі без перекидання, а при наявності перешкоди – перекинутися; 3) при простріленому передньому колесі автомобіль раптово й інтенсивно заносить у бік простреленого колеса; 4) прострелене переднє колесо, що сіло на його обід, чіпляється ним за нерівності дорожнього полотна і призводить до вертикального перекидання через капот.

Всі ці фактори неможливо поліцейським заздалегідь передбачити в повному обсязі при переслідуванні автомобіля правопорушника. Разом з тим, правоохоронець при застосуванні вогнепальної зброї для стрільби по колесам рухомого автомобіля (як крайнього заходу) повинен своєчасно та в максимально повному обсязі їх враховувати, брати до уваги закономірності розвитку дорожньої ситуації з метою прогнозування мінімальних ризиків для громадян та забезпечення публічної безпеки.

Перспектива подальших досліджень з піднятої проблематики можуть бути такі теми наукових робіт: 1) удосконалення прийомів і способів стрільби поліцейських з рухомого автомобіля; 2) тактика використання службового автомобіля як захист при стрільбі при (затриманні злочинців); 3) загальні заходи безпеки при пересуванні наряду патрульної поліції на автомобілі та ін.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 02.08.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 24.09.2023).
2. Бортник С.К. Деякі проблеми професійної підготовки працівників патрульної поліції. *Удосконалення професійної підготовки поліцейських щодо здійснення ефективної службово-бойової діяльності* : матеріали круглого столу, м. Херсон, 16 квітня 2020 р. / за заг. ред. канд. пед. наук, доц. Вайди Т.С.; ОДУВС. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 266 с.
3. Фролов О.С. Проблеми правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2000. 16 с.
4. Горбачевський В.Я. Тактика дій працівників ОВС в екстремальних ситуаціях та правові основи застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї / Горбачевський В.Я., Сачаво А.Г. : посібник. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 24 с.
5. Плиско В.И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности / В.И. Плиско. Киев: Рио МВД Украины, 1991. 128 с.
6. Мінка Т.П. Актуальні питання застосування Національною поліцією заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 24–28.

7. Ульянов О.І. Правові засади застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 34–36.

8. Осадчий В.І. Кримінально-правова складова регламентування поліцейських заходів примусу в Законі України «Про Національну поліцію» // *Юридичний вісник*. №4 (37). 2015. С. 154–160.

9. Вайда Т.С. Принципи, функції та чинники вогнепальної культури як елемента професійної майстерності правоохоронців. *Проблеми розвитку професійної майстерності працівників ОВС в бойовій підготовці* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, ОДУВС, 31 жовтня 2008 року). Одеса: ОДУВС, 2008. С. 76–82.

10. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-ХІІ (із змінами станом на 22.07.2023). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-12/page> (дата звернення: 24.09.2023).

11. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-ІV (із змінами станом на 22.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

12. Стрельба по колесам движущего автотранспорта. URL: <http://bodyguardsonline.com/tactics/1802-strelba-po-kolesam-dvizhushhego-avtotransporta.html> (дата звернення: 01.10.2023).